

خاندان سہل

از دیدگاہ ابن ابی اصیبعہ

کتاب عیون الأنباء فی طبقات الأطباء

ابن ابی اصیبعہ، موفق الدین ابوالعباس احمد فرزند قاسم فرزند خلیفہ فرزند یونس سعدی خزر جی (۵۹۵ - ۶۶۸ ق / ۱۱۹۹ - ۱۲۷۰ م)، انجمن

گیاه درمانی، ۱۳۹۳ خ

پژوہش و برگردان

محمد ابراہیم ذاکر

دندان پزشکی و پژوهشگر تاریخ پزشکی

- ۱..... خاندان سهل از دیدگاه ابن ابی اصیبعه
- ۱..... سهل کوسج (ز: ۲۰۹ ق / ۸۲۴م)
- ۴..... شاپور فرزند سهل (د: ۲۵۵ ق / ۸۶۹م)
- ۴..... کتاب‌های شاپور فرزند سهل
- ۵..... اسراییل فرزند سهل
- ۶..... کتاب‌نامه
- ۶..... نمایه کتاب و مقاله

ذکر
دکتر محمد ابراهیم

خاندان سهل از دیدگاه ابن‌ابی‌اصیبعه

کتاب عیون الأنباء في طبقات الأطباء، ابن‌ابی‌اصیبعه، موفق‌الدین ابوالعباس احمد فرزند قاسم فرزند خلیفه فرزند یونس سعدی خزر جی (۵۹۵ - ۶۶۸ ق / ۱۱۹۹ - ۱۲۷۰م)، پژوهش و برگردان محمدابراهیم ذاکر، انتشارات خوارزمی، انجمن گیاه‌درمانی، ۱۳۹۳خ، ج ۱، ۴۱۱ - ۴۱۳

سهل کوسج (ز: ۲۰۹ ق / ۸۲۴م)

سهل کوسج ابوسابور [پدر شاپور] فرزند سهل صاحب اقربادین مشهور است. سهل کوسج اهوازی و ریشو بود و انگیزه کوسه نامیدنش برپایهٔ مَثَل "برعکس نهند نام زنگی کافور" است. سهل در دانش پزشکی بسیار آگاه بود ولی به پای پسرش نرسید. او با گویش خوزی^۱ سخن می‌گفت و بسیار بذله‌گو بود. شوخ‌طبعی او بر جدی‌بودنش چیرگی داشت. او هم‌روزگار و در ردیف پزشکانی، مانند: یوحنا فرزند ماسویه و جورجس فرزند بختیشوع و عیسی فرزند حکم و عیسی فرزند ابوخالد [ابن‌ابی‌خالد، عیسی] و زکریا فرزند طیفوری و یعقوب رییس بیمارستان و حسن فرزند قریش و عیسی مسلم و سهل فرزند جبیر قرار داشت. او در گفتار و نوشتار از ایشان پایین‌تر بود، ولی در شناخت بیماری‌ها و درمان آن‌ها از ایشان کمتر نبود.

^۱ خوزی: نسبتی است به خوز که نام یک کس و یا یک گروه است. بیشتر پزشکان سدهٔ سوم هجرت برابر سدهٔ نهم میلادی هم‌چون ابن‌ماسویه، ابن‌سرایون، رازی از آن یا آن‌ها سخن‌هایی می‌آورند. ولی منابع کتاب‌شناسی ما در بارهٔ آن خاموشی می‌گزینند. لکلر فرانسوی بر این باور است، این نام بر آموختگان دانشگاه گندی‌شاپور آورده شده است (تاریخ نگارش‌ها، ۲۵۳-۲۵۴ و یا نام مردم خوزستان است).

خاندان سهل از دیدگاه ابن‌ابی‌اصیبعه

۱

داکتر محمدابراهیم ذاکر

پزشکان از تندی زبانش و بزرگتری سنش همواره از او می‌ترسیدند و این انگیزه پیوندش با سلام ابرش شد و از سوی دیگر در روزگاری که هرثمه فرزند اعین به بغداد آمد، ابرش هم‌نشین او شد و هیچ‌گاه از وی دور نشد و سهل کوسه نیز به خانه هرثمه راه یافت و به جهت خوش‌برخوردی و بذله‌گویی از نزدیکان شبانه‌روزی هرثمه گشت.

یوسف فرزند ابراهیم گوید: یکی از شوخی‌هایش که در سال ۲۰۹ق رخ داد آن است: او خود را به بیماری زد و گروهی را برای گواهی دادن به وصیت‌نامه‌اش فراخواند.

او در وصیت‌نامه نام فرزندان خود را بدین گونه نوشت:

- نخست جور جیس فرزند میخاییل که مادرش مریم دختر بختیشوع خواهر جبرائیل [فرزند بختیشوع] بود؛
- دوم یوحنا فرزند ماسویه سوم و چهارم و پنجم شاپور و یوحنا و خذاهویه که فرزندان معروف سهل به شمار آمدند.
او در آن وصیت‌نامه نوشت که با مادر جور جیس و مادر یوحنا فرزند ماسویه زنا کرده و آن دو را به جور جیس و یوحنا آبستن کرده است.

یوسف [فرزند ابراهیم] گوید: از شوخی‌های دیگر او: روزی من نزد اعین فرزند هرثمه فرزند اعین بودم که میان سهل و جور جیس درباره تب ربع گفتگو شد که اعین بدان گرفتار شده بود.

سهل موضوع وصیت‌نامه خود را در آن مجلس بازگو کرد و کسانی که در چپ و راست جور جیس نشسته بودند به او خیره شدند. جور جس بسیار آزرده و خشمگین شد و به لرزه در آمد.

سهل فریاد زد: "صري و هك المسيه أخوا في اذنه آية خرسی"

منظور سهل از این عبارت چنین بود: "صرع و حق المسيح اقرؤ في اذنه آيه الكرسي"

مفاد و معنای آن چنین است: سوگند به مسیح (ص) او بی‌هوش شده، در گوشش آیه الكرسي بخوانید.

یوسف گوید: داستانی دیگر از شوخی‌های او: روز یک‌شنبه‌ای پیش از روز شعانین^۱، از خانه بیرون شد و آهنگ رفتن به دیر جاثلیق و جاهایی داشت که مسیحیان در آن روز بدان جا می‌روند.

یوحنا فرزند ماسویه را با پوشاکی آبرومندتر از او و سوار بر اسبی که چابک‌تر از مرکب اوست با غلامان زیباروی دید.

^۱ شعانین: عیدی است یک هفته پیش از فصیح آخرین یک‌شنبه روزه بزرگ ترسایینان.

سهل کوسه بر داشته‌های او رشک برد. از این‌رو، سهل نزد رییس قراول‌خانه و اسلحه‌خانه ناحیه رفت و به او گفت: پسر من از من نافرمانی می‌کند و خود بزرگ‌بین و ناسپاس شده است.

اگر او را بخوابانی و بیست تازیانه به او بزنی، که دردش آید، بیست دینار به تو خواهم داد، سپس دست در جیب برد و بیست دینار به او داد. چون یوحنا به آن جا رسید، سهل نزدیک رفت و به رییس قراولان گفت: این پسر من است که به من بی‌توجه است و مرا خوار می‌شمارد.

یوحنا کوشش کرد تا به او بپذیراند که فرزندش، نیست، کارگر نیفتاد.

مهتر قراول‌خانه او را خواباند و بیست تازیانه دردناک به او نواخت.

خاندان سهل از دیدگاه ابن‌ابی‌اصیبعه

شاپور فرزند سهل (د: ۲۵۵ ق / ۸۶۹ م)

شاپور پیوسته در بیمارستان گندی شاپور کار می‌کرد و درمانگر بیماران بود و در شناخت داروهای تکی و ترکیبی آگاهی بالا داشت. وی نزد متوکل و خلیفگان پس از او جایگاه و ارزشی بالا داشت شاپور در روزگار مهتدی بالله درگذشت. او در روز دوشنبه نه روز مانده به پایان ماه ذی‌حجه سال ۲۵۵ ق [سه‌شنبه سوم دسامبر ۸۶۹] درگذشت.

کتاب‌های شاپور فرزند سهل

شاپور فرزند سهل را کتاب‌هایی است:

- کتاب الأقراباذین الكبير، آن را در هفده باب نوشت. کتاب یاد شده تا پیش از کتاب اقراباذین ابن تلمیذ امین‌الدوله، در همه بیمارستان‌ها، عطاری‌ها، و مغازه‌های داروفروشی و داروسازی کاربرد داشت؛
- کتاب قوی الأطعمة و مضارها و منافعها؛
- کتاب الردّ علی حنین فی کتابه فی الفرق بین الغذاء و الدواء المسهل؛
- کتاب القول فی النوم و اليقظة؛
- کتاب إبدال الأدوية؛

خاندان سهل از دیدگاه ابن‌ابی‌اصیبه

اسرائیل فرزند سهل

اسرائیل در دانش و هنر پزشکی پیشکسوت بود.
او درمانگری ورزیده و بسیار آگاه به ترکیب داروها بود.
او کتابی پرآوازه به نام کتاب فی التریاق دارد که کوشش فراوانی در گردآوری آن داشته است.

خاندان سهل از دیدگاه ابن‌ابی‌اصیبعه

ه

ذکر
دکتر محمد ابراهیم

کتاب‌نامه

نمایه کتاب و مقاله

إبدال الأدوية، شاپور فرزند سهل (د: ۲۵۵ ق / ۸۶۹ م).

اقربادین ابن تلمیذ امین الدوله، ابوالحسن، نیلوبرگ، منشور سمیر، تهران، ۱۳۹۴ خ، ۲۶۴ برگه.

الأقربادین الکبیر، شاپور فرزند سهل (د: ۲۵۵ ق / ۸۶۹ م)، تصحیح حسین مرعشی و یوسف بیگ باباپور، انتشارات سفیر اردهال، تهران، ۱۳۹۲ خ.

تاریخ نگارش‌های عربی، ج ۳، سزگین فواد، ترجمه، تدوین، آماده سازی مؤسسه فهرستگان، به اهتمام خانه کتاب، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی؛ سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۸۰ خ.

خاندان سهل از دیدگاه ابن‌ابی‌اصیبعه، عیون الأبناء فی طبقات الأطباء، ابن‌ابی‌اصیبعه، موفق‌الدین ابوالعباس احمد فرزند قاسم فرزند خلیفه فرزند یونس سعدی خزرجی (۵۹۵ - ۶۶۸ ق / ۱۱۹۹ - ۱۲۷۰ م)، پژوهش و برگردان محمدابراهیم ذاکر، انتشارات خوارزمی، انجمن گیاه‌درمانی، ۱۳۹۳ خ، ج ۱، ۴۱۱-۴۱۳.

الردّ علی حنین فی کتابه فی الفرق بین الغذاء و الدواء المسهل، شاپور فرزند سهل (د: ۲۵۵ ق / ۸۶۹ م).

عیون الأبناء فی طبقات الأطباء، ابن‌ابی‌اصیبعه، موفق‌الدین ابوالعباس احمد فرزند قاسم سعدی خزرجی (۵۹۵ - ۶۶۸ ق)، چاپ سنگی، امرؤقیس فرزند طحان، قاهره، ۱۲۹۹ ق؛ دیگر: دانشگاه فرانکفورت، ۱۹۹۵ م / ۱۴۱۶ ق؛ دیگر: دارالثقافه، بیروت، لبنان، ۱۹۸۷ م / ۱۴۰۸ ق؛ دیگر: به کوشش نزار رضا، بیروت، ۱۹۶۵ م؛ دیگر: برگردان محمدابراهیم ذاکر، انجمن گیاه‌درمانی ایران، ۱۳۹۳ خ.

القول فی النوم و الیقظة، شاپور فرزند سهل (د: ۲۵۵ ق / ۸۶۹ م).

قوی الاطعمه و مضارها و منافعها، شاپور فرزند سهل (د: ۲۵۵ ق / ۸۶۹ م)

کتاب فی التریاق اسراییل فرزند سهل (سده ۳ هـ).